

Oponentský posudek bakalářské práce Terezy Trojanové *Sémantické charakteristiky sloves v písemném projevu dětí mladšího školního věku*

Bakalářská práce Terezy Trojanové přináší sémantickou kvantitativní analýzu přísudkových sloves ve 35 slohových pracích žáků pátých tříd jedné základní školy. Kvantitativní analýza obnáší roztřídění excerpovaných slovesných tvarů do sémantických kategorií uvedených v Příruční mluvnici češtiny, přičemž základní klasifikací je třídění na stavy a procesy. Díky tomu, že autorka měla pro analýzu k dispozici dvě slohové práce v žánru vyprávění, které žáci vypracovali v odstupu půl roku (přičemž však první a druhou práci psali různí žáci), v práci kromě globálního hlediska – sémantické charakteristiky sloves v pracích žáků daného věku – částečně sleduje také vývoj tohoto parametru v čase.

Teoretická část práce se mi nezdá dobře koncipovaná s ohledem na to, jakým výzkumem se autorka posléze zabývala. V první části tato kapitola obšírně představuje vývoj psycholingvistiky, a to zejména na základě parafráze publikace I. Nebeské *Úvod do psycholingvistiky* z roku 1992 – tato část práce tak někdy přináší informace nerelevantní pro navazující empirický výzkum (vývoj jazyka u malých dětí předškolního věku, spor behavioristů a generativistů) a vzhledem k době vzniku hlavní referenční publikace také někdy nereflektuje aktuální dění v oboru. Vinou tohoto koncepčního rozhodnutí pak v teoretické části lze postrádat zejména představení odborné literatury k jazyku žáků mladšího školního věku a metodám jeho analýzy. Seznam odborné literatury v práci přitom dokazuje, že autorka je schopna reflektovat jak práce české, tak psané anglicky. Jen namátkou zmiňuji novější relevantní práce k tématu, které autorka mohla zohlednit, prostudovat či alespoň zmínit: a) ze zahraniční literatury jde například o práce Scotta McLaughlina *Introduction to Language Development*.

kompodium autorského kolektivu pod vedením Eriky Hoffové a Marilyn Shatzové *Blackwell Handbook of Language Development* nebo knihu Marilyn A. Nippoldové *Later Language Development. School-Age Children, Adolescents, and Young Adults*; z české odborné literatury by alespoň dílčím přínosem mohly být pro autorku (kromě použité práce Kaly a Benešové) např. studie analyzující písemné projevy žáků na školách, např. od K. Dvořáka z 90. let publikované v *Českém jazyku a literatuře*.

S tím souvisí i představení sémantické klasifikace sloves – autorka se opírá o klasifikaci v Příruční mluvnici češtiny, která – s ohledem na svou cílovou skupinu čtenářů – opomíjí složité aspekty v dané klasifikaci, např. kritéria vymezení, vliv kontextu, otázku vidu apod. Pokud se ale autorka chce ve své odborné analýze zaměřovat na popis sémantické klasifikace sloves, měla by explicitně představit kritéria klasifikace, s nimiž bude pracovat a na jejichž základě bude slovesa vyskytující se v textech k jednotlivým třídám přiřazovat. Analýzu bez představených kritérií lze těžko kontrolovat. Za závažný nedostatek v této podkapitole také považuji to, že autorka pracuje se zjednodušenou základní klasifikací, v níž počítá pouze se stavy a procesy a opomíjí mutace. Toto je v problematice sémantických tříd sloves a predikátů naprosto netypické rozhodnutí a autorka by je měla v práci podrobně vysvětlit, protože je zřejmé, že se tak připravuje o jednu klíčovou distinkci ve slovesné sémantice.

V teoretické části také místy nacházíme zjednodušující, a proto nepřesná tvrzení – o generativních badatelích v oblasti osvojování na s. 11 autorka tvrdí, že „odmítají představu, že užívání jazyka je výsledkem učení“ – na s. 12 to přitom sama uvádí správně, tj. že odmítají, že by užívání jazyka bylo pouze výsledkem učení, bez jakéhokoliv vrozeného komponentu; u vývoje jazyka dětí (na s. 19)

čteme, že „v deseti letech je jazyk dítěte stejný jako jazyk dospělého“ – to jistě v mnoha ohledech pravda není, ale autorka nekonkretizuje, co přesně chtěla tímto tvrzením vyjádřit) apod.

U empirické části bych chtěla vyzdvihnout to, že autorka ji buduje způsobem, který se blíží zvyklostem v psycholinguistickém výzkumu, tzn. na úvod představuje konkrétní hypotézy pro svůj výzkum (frekvence slovesa být, frekvence obecných sloves, absence synonymních sloves a převaha sloves pohybu nad slovesy vyjadřujícími abstraktní jevy), jednu kapitolu věnuje metodologii, poté následují výsledky. Přesto v několika zásadních aspektech je tato její snaha o kontrolovaný a přesně popsaný výzkum limitována. Tyto aspekty jsem shrnula do tří připomínek:

1. **Sběr a zpracování materiálu.** Autorka v práci zmiňuje, že měla potíže získat materiál. V principu by to nemuselo být nepřekonatelnou překážkou přínosné analýzy, pokud by autorka v práci uvedla všechny texty a zároveň by texty přepsala. Navíc se nabízela spolupráce s novým korpusem slohových prací žáků SKRIPT, který má vypracované zásady přepisu a který by jistě výměnou za přepsané práce poskytl práce již v korpusu obsažené, např. aby autorka mohla ověřit svá tvrzení o jazykovém vývoji žáků daného věku. To, že nelze z důvodu nedostupnosti celého korpusu textů kontrolovat autorčinu analýzu, vede při čtení práce např. k následujícím dotazům: proč jsou slovesa *žít a vžít* v tabulce zahrnována jako sloveso jedno? Nemělo by být *vžít se* reflexivní? Proč je sloveso *cítit* klasifikováno jako sloveso s obecným významem? O jaký význam (a větný vzorec) tohoto slovesa se jedná? Nejde třeba o konstrukci *cítit se nějaký (mladý apod.)*?
2. **Kvantitativní výzkum.** Autorka pracuje s výčtem lexémů a výskytů, avšak nesystematicky, tj. ve všech tabulkách nenajdeme obojí. Navíc se nedozvídáme a) celkový počet typů a tokenů v analyzovaných pracích (v průměru a mediánu) ani podobnou analýzu u textových předloh obou vyprávění, poměr sloves k jiným plnovýznamovým slovům, zda žáci vykazují shody v konkrétních jednotkách, nebo se mezi jejich pracemi vyskytují výrazné individuální rozdíly, a ani b) hodnoty statistické významnosti podobných poměrů, takže se nedozvíme, jestli jsou dané proměnné významné a relevantní.
3. **Interpretativní stránka.** Autorka obecně v empirické části práce velmi zřídka uvádí důvody pro své předpoklady a svá rozhodnutí. Nedozvíme se například, proč byly zvoleny právě dané hypotézy, proč autorka neanalyzuje mutace, jak přiřazovala slovesa k jednotlivým typům, v jakých kontextech se daná slovesa vyskytla nebo v jakých větných rámcích, jestli zde bylo možné objevit nějaké pravidelnosti, jaký mohl být vliv žánru vyprávění a vliv předloh. Autorka v práci také uvádí, že si je vědoma toho, že daný vzorek jí neumožňuje zobecňovat poznatky o vývoji vyjadřování stavů a dějů a obecněji o vývoji slovní zásoby u žáků daného věku v čase, nicméně v jiných úsecích textu tato zobecnění velmi často dělá.

Celkově tedy práce bohužel nestaví mnoho opor pro formulaci výsledků, protože vlastní analýza sémantiky sloves je nedostatečná a nejsou vyjasněné její předpoklady, sledované všechny alespoň evidentně relevantní proměnné a není, navzdory autorčinu tvrzení, provedena kvantitativní analýza materiálu. Proto lze autorčiny závěry o platnosti hypotéz pro daný vzorek chápat jako čistě náhodné výsledky.

Autorku bych poprosila, aby se při obhajobě vyjádřila k následujícím otázkám:

1. Proč se u sémantické klasifikace sloves (podle PMČ, na s. 32–33) uvádí pouze klasifikace stavů a procesů a nikoliv mutací? Proč se zároveň v analýze neurčují mutace, když v mnoha

případech (namátkou *najít, vzdát se, objevit, pustit*) se o mutace, na rozdíl od autorčina popisu, jedná?

2. Jak dospěla autorka k hypotézám pro svůj výzkum, které představuje na s. 33? Tzn. jak došla k přesvědčení, že právě body 1–4 by mohly být rysy, které charakterizují projevy žáků mladšího školního věku? V práci se tomu explicitně nevěnuje, což je v dané vědní oblasti nestandardní.
3. Prosím autorku, aby vysvětlila poznámku k verbonominálním predikátům na s. 38: „Pokud je sloveso být sponou ve jmenném přísudku vyjadřujícím jakýkoliv stav kvalifikace ..., je započítáno do této sémantické skupiny, nicméně do bakalářské práce jsou zapsány pouze náhodně zvolené příklady slovesně-jmenného přísudku. Význam jmenné části přísudku sice ovlivnil zařazení slovesa být ve funkci sponového slovesa ve slovesně-jmenném přísudku do sémantické kategorie vyjadřující stav kvalifikace, ovšem pro účely dalšího výzkumu je již irelevantní.“ Jak tedy rozhodovala o tom, které příklady verbonominálního predikátu do množiny sloves zařadí a které nikoliv? Bohužel se mylí ve svém tvrzení, že sledování verbonominálních přísudků je pro práci irelevantní – pokud chce zjistit něco o používání slovesa být v existenciální funkci, měla by je kvantitativně vztáhnout jak k poměru plnovýznamových sloves, tak k poměru jiných funkcí slovesa být ve zkoumaných textech.
4. K seznamu literatury jsem se chtěla zeptat, jaká díla zahrnuje seznam tzv. Doporučené literatury na s. 58, protože citovanou a prostudovanou literaturu autorka uvádí zvlášť.

Po stylizační a formální stránce je práce na dobré úrovni; autorka formuluje srozumitelně a pravopisné nedostatky nejsou časté. Upozornila bych jen na systematické chybování v psaní substantiva *stadium* (viz např. na s. 19 nebo na s. 54), jež je ve správné podobě pouze v obsahu a v názvu jedné podkapitoly; další chyby jsou řídké (na s. 16 a 36 chyby ve shodě podmětu s přísudkem, na s. 28 chybějící slovo *tvarů*, na s. 35 u zřetelové fráze uvozené předložkou *Vzhledem k ...* přebývající čárka, na s. 38 *jakoby* místo *jako by* apod.). Bibliografickou normu autorka dodržuje, až na nestandardní odkazování na autorské části v kolektivních dílech, kde v textu práce cituje podle jména autora (např. Nekula – Nekvapil, 2002, s. 218–219), kdežto v seznamu literatury odkazuje pouze na celé publikace (u citovaného díla se jedná o *Encyklopedický slovník češtiny*).

Můj celkový dojem z předložené bakalářské práce je takový, že autorka ji zpracovala pečlivě a svědomitě, avšak zásadní nedostatky v koncepci (nerereflektované oblasti dosavadního výzkumu, nesourodost teoretické a praktické části, nedostatky v metodologii výzkumu a analýze materiálu) výslednou podobu výrazně ovlivňují a ubírají práci na přesvědčivosti a kvalitě. Tomuto dojmu odpovídá mé závěrečné hodnocení, a sice že bakalářská práce Terezy Trojanové v základních parametrech splňuje požadavky kladené na bakalářské práce a doporučuji ji k obhajobě s navrhovaným hodnocením dobře.

V Praze dne 4. 9. 2012

Mgr. Eva Lehečková, Ph.D.